

PRIJENOS ZNANJA I INFORMACIJA KROZ UMREŽAVANJE POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA

Brkić, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of agriculture / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Poljoprivredni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:151:635196>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Sveučilište Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku

**Fakultet
agrobiotehničkih
znanosti Osijek**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Agrobiotechnical
Sciences Osijek - Repository of the Faculty of
Agrobiotechnical Sciences Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
POLJOPRIVREDNI FAKULTET U OSIJEKU

Ana Brkić, apsolvant

Preddiplomski studija smjera Agroekonomika

PRIJENOS ZNANJA I INFORMACIJA KROZ UMREŽAVANJE
POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA

Završni rad

Osijek, 2014.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
POLJOPRIVREDNI FAKULTET U OSIJEKU

Ana Brkić

Preddiplomski studij smjera Agroekonomika

PRIJENOS ZNANJA I INFORMACIJA KROZ UMREŽAVANJE
POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA

Završni rad

Povjerenstvo za ocjenu i obranu završnog rada:

1. prof.dr.sc. Ružica Lončarić, predsjednik
2. doc.dr.sc. Tihana Sudarić, mentor
3. prof.dr. sc. Krunoslav Zmaić, član

Osijek, 2014.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	5
2. ZNANJE, INFORMACIJE, UMREŽAVANJE	6
2.1. Znanje i informacije.....	6
2.2. Kako se umrežiti?	7
2.2.1. Umrežavanje ruralnih savjetodavnih službi u Europi. EUFRAS – platforma za umrežavanje savjetodavnih službi	8
3. OSNOVNA OBILJEŽJA HRVATSKE POLJOPRIVREDE	10
3.1. Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.-2020.	10
4. OBLICI GOSPODARSKOG UMREŽAVANJA	13
4.1. Pristup LEADER	13
4.2. Lokalne akcijske grupe (LAG)	14
4.2.1. Odgovornost lokalnih partnerstva/LAG-ova.....	16
4.2.2. Kriteriji prihvatljivosti LAG-ova:	16
4.3. Zadruge	17
4.3.1. Zadrugarstvo u Republici Hrvatskoj.....	19
4.3.2. Hrvatsko zadrugarstvo od početaka do danas.....	20
4.3.3. Trenutno stanje	21
4.4. Važnost i uloga zadruga u Europskoj uniji.....	23
4.4.1. Stanje zadružnog sektora u EU.....	25
4.4.2. Trendovi i izazovi.....	27
4.5. Pozitivni primjeri umrežavanja.....	30
5. ZAKLJUČAK.....	32
6. POPIS LITERATURE.....	33
7. SAŽETAK.....	34
8. SUMMARY	35

9. POPIS TABLICA.....	36
TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA	37

1. UVOD

Mnogo je poznatih izreka o tome kako se zajedno može više. Počevši od one da su „dvije glave pametnije od jedne“ pa sve do zadrugarke himne koja se često upotrebljava kao fraza – „kad se male ruke slože“.

Prema riječima Zdenka Babića, autora članka *Zadrugarstvo u Hrvatskoj: trendovi, pokazatelji i perspektiva u europskom kontekstu*, „zadrugarstvo i socijalna ekonomija u Hrvatskoj imaju dugu povijest, ali razdoblja socijalizma i tranzicije ostavila su negativan trag na njihov razvoj“. I zaista, pojmovi zadruga i zadrugarstva u Hrvatskoj najčešće nose negativan prizvuk socijalizma, a poljoprivrednici generalno više teže raditi sami negu ulaziti u zajednička gospodarska ulaganja.

Cilj je ovog završnog rada, dakle, prikazati koje su mogućnosti prijenosa znanja i informacija kroz umrežavanje poljoprivrednih gospodarstava, odnosno koji su trenutni trendovi na domaćem i stranom tržištu. Kada govorimo o stranom tržištu poglavito ćemo se fokusirati na tržište Europske unije, s obzirom da nam je ono najbliže i najbitnije, uzimajući u obzir činjenicu da se ono u našim okvirima i dalje ne smatra „domaćim“, a moglo bi i trebalo biti.

Kako bi se čitatelja što kvalitetnije uvelo u rad, u prvom dijelu govorit će se o temeljnim i ključnim pojmovima, a to su: znanje, informacija i umrežavanje. Nakon toga bit će više riječi o Hrvatskoj poljoprivredi te oblicima gospodarskog umrežavanja općenito. Taj dio činit će glavnu razradu ovog završnog rada u kojoj ću pokušati prikazati ono što je i bila svrha ovoga rada, a to je na koje se sve načine može izvršiti prijenos znanja i informacija kroz umrežavanje poljoprivrednih gospodarstava.

2. ZNANJE, INFORMACIJE, UMREŽAVANJE

S obzirom da je naslov ovoga rada „Prijenos znanja i informacija kroz umrežavanje poljoprivrednih gospodarstava“ vrlo je važno poznavati i razlikovati sve ključne pojmove – znanje, informacije i umrežavanje.

O znanju i informacijama govorit će se u kontekstu njihovih specifičnosti te namjene (a to je u ovom slučaju prenošenje), dok će se kod umrežavanja ponajviše govoriti o općoj potrebi za umrežavanjem te potencijalnim prednostima i nedostacima umrežavanja s posebnim naglaskom na gospodarstvo.

2.1. Znanje i informacije

Pojam znanja posebno je bitan za ovaj završni rad. S obzirom da se radi o opće poznatom pojmu nije ga potrebno posebno pojašnjavati. No, nije na odmet barem uputiti na značenje pojma. A pojam prema definiciji Enciklopedije Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža predstavlja „rezultat spoznajnih procesa u koje smo subjektivno uvjereni; on je objektivno utemeljen, ali ne i nužno istinit“¹.

Znanje u kontekstu prijenosa samog znanja i informacija kroz udruživanje poljoprivrednih gospodarstava važno je iz istog razloga kao i informacija. Znanje mora biti relevantno, odnosno mora odgovarati vremenu i prostoru u kojemu egzistira.

Prema istoj enciklopediji, informacije ili obavijest predstavljaju „skup podataka s pripisanim značenjem, osnovni element komunikacije, koji primljen u određenoj situaciji, povećava čovjekovo znanje“.

Kako bi se informacije što kvalitetnije obradile čovjek je s vremenom razvio informacijske znanosti, odnosno one znanosti koje se bave proučavanjem fenomena informacije. Težište informacijske znanosti leži na problemima razmjene i organizacije znanja općenito, tj. „na problemima nabave, organizacije, diseminacije, korištenja i vrednovanja obavijesti“². Relevantnost (svrhovitost) je ključni pojam za interpretaciju tih procesa.

¹ Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://enciklopedija.lzmk.hr/clanak.aspx?id=43913> (pristupljeno 10.9.2014)

² Tuđman, M., Boras, D., Dovedan, Z.: Uvod u informacijske znanosti. Dostupno na: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/Uvod%20u%20informacijske%20znanosti/pog1.htm> (pristupljeno 10.9.2014)

Za svakog gospodarstvenika zato je bitno da raspolaže relevantnim informacijama. Drugim riječima, razni pokazatelji i trendovi kojima se vode moraju biti provjereni i točni, informacije moraju pratiti aktualno stanje i sl. Da bi se to ostvarilo bitan je angažman samog poduzetnika. Danas nedvojbeno živimo u globaliziranom svijetu u kojemu informacije putuju brže nego ikada prije te su dostupne brže i lakše nego ikada prije. Shodno tome, gospodarstvenici moraju krenuti u potragu za informacijama te biti sigurni da raspolažu relevantnim informacijama.

2.2. Kako se umrežiti?

Gore navedeni pojmovi i njihova objašnjenja ono su što svaki poljoprivrednik mora znati. No, gdje krenuti kada su poljoprivrednici svjesni tih pojmova i kada trebaju prijeći na sljedeći korak, a to je skupiti ta znanje i te informacije?

Dobar odgovor ponudila je konferencija 1. EUFRAS konferencija u sklopu 53. IALB dana. A (jedan od) odgovor(a) glasi – Savjetodavna služba. Savjetodavna služba sljednik je HZPSS-a osnovanog 1997. god. Zadaća je službe obavljanje raznovrsnih savjetodavnih aktivnosti u poljoprivredi, ruralnom razvoju, ribarstvu i gospodarenju šumama i šumskim zemljištem. Kao javna ustanova financira se iz državnog proračuna, a djeluje putem središnjeg ureda i 21 (županijske) podružnice. Služba je u potpunosti informatizirana i mrežno povezana. U službi je trenutno zaposleno 247 stručnjaka agronomskih, šumarskih i srodnih struka što je premalen broj za djelotvorniji utjecaj na razvoj poljoprivrede i sela.

U prijenosu poljoprivrednih stručnih znanja i informacija ulogu donekle imaju i druge stručne službe u poljoprivredi, strukovne organizacije i udruženja te udruge civilnog društva. U Hrvatskoj zasad nema privatnih poljoprivrednih savjetodavnih službi, ali je trenutno na javnoj raspravi prijedlog zakona o osnivanju komore agronoma, kojim se predviđa ovlašćivanje agronoma za obavljanje poslova privatne savjetodavne službe³.

Drugi je potencijalni odgovor – HERA NET. „HERA NET – Mreža visokoobrazovanih ruralnih animatora“- naziv je projekta putem kojeg je realiziran dio ideja autorice Snježane Tolić koju zaokuplja pitanje kako potaknuti mlade visokoobrazovane, a nezaposlene osobe iz

³ Žutinić, Đ. (2014). Zbornik radova, 53. IALB dani 1. EUFRAS konferencija. *Mogućnost nove poljoprivredne politike – uloga poljoprivrednog savjetodavstva*. Str. 10. Dostupno na: http://www.savjetodavna.hr/adminmax/images/ialb/plenarna/zbornik_radova_hr.pdf (pristupljeno: 10.9.2014)

ruralnih područja da sami ili kroz partnerstva pokrenu novi posao i samozapošljavanjem pridonese razvoju velikih ruralnih potencijala.

Ova projektna ideja razvijala se od 2008. godine kada je autorica sa studentima, u sklopu seminarske nastave iz modula Regionalni razvoj, povelala inicijative, mentorirala i poticala studente Poljoprivrednog fakulteta Osijek, koji dolaze iz perifernih seoskih sredina, na osnivanja udruge Inforur. Inicijativa je prepoznata kao dobra ideja za čvršće povezivanje mladih visokoobrazovanih osoba s javnim i poslovnim sektorom u lokalnoj zajednici te je dobila moralnu podršku različitih upravnih i savjetodavnih organizacija za razvoj poljoprivrede u istočnoj Hrvatskoj.

Od rujna 2012. do listopada 2013. projekt HERA NET provodio se uz financijsku potporu EU IPA fonda u okviru IV. komponente – razvoj ljudskih potencijala. Nositelj projekta bio je Poljoprivredni fakultet u Osijeku, a partneri su bili Hrvatski zavod za zapošljavanje, Područni ured Osijek, Vukovarsko-srijemska županija, Brodsko-posavska županija i Grad Valpovo. Tijekom projekta izrađena su dva nova nastavna kurikula za stručno usavršavanje visokoobrazovanih osoba u trajanju od 150 sati, naziva: (1) Upravljanje projektima u ruralnom razvoju i (2) Stručnjak za ruralnu ekonomiju. Tijekom projekta edukaciju je završilo 76 visokoobrazovanih nezaposlenih osoba. Održane su brojne konferencije, stručni skupovi i okrugli stolovi s ciljem predstavljanja novih kadrova javnom i poslovnom sektoru u tri najistočnije hrvatske županije.

U cilju dodatne pomoći novim kadrovima osnovana je udruga HIMRA – Hrvatska infomreža ruralnih animatora, te u suradnji s projektnim partnerima osnovana su i opremljena tri ureda HIMRA-e, po jedan u svakoj županiji, u selima Ladimirevci, Lovas i Brodski Stupnik⁴.

2.2.1. Umrežavanje ruralnih savjetodavnih službi u Europi. EUFRAS – platforma za umrežavanje savjetodavnih službi

Savjetodavne usluge nisu bile uspješne po pitanju vlastitog promoviranja izvan vlastitih lokalnih područja, kao ni u komuniciranju izvan granica regije. Povremena putovanja koja organiziraju savjetnici u druge zemlje i rijetke savjetodavne konferencije bili su jedini znak

⁴ Tolić, S. (2014). Zbornik radova, 53. IALB dani 1. EUFRAS konferencija. *Mogućnost nove poljoprivredne politike – uloga poljoprivrednog savjetodavstva*. Str. 17. Dostupno na: http://www.savjetodavna.hr/adminmax/images/ialb/plenarna/zbornik_radova_hr.pdf (pristupljeno: 10.9.2014)

postojanja suradnje. To je loše u usporedbi s našim kolegama koji se bave istraživanjima i koji su razvili snažne mreže, udruženja i zrele mreže za suradnju i razmjenu znanja.

„Na sastanku konzultanata u Bruxellesu u studenom 2012. u organizaciji Komisije/DG Agri na temu kako izgraditi europsko inovacijsko partnerstvo, za mene je razočaravajuća bila činjenica da smo izlaganje o savjetodavnim uslugama održali samo Michael Kruger iz IALB-a i ja. Dvije osobe od njih 100. Drugi su možda zastupali svoje savjetodavne usluge, ali kao sekundarni ili niži prioritet za svoju glavnu funkciju. Tema o kojoj se raspravljalo bio je izazov premošćivanja jaza između znanja i istraživanje/ najboljoj praksi i općoj praksi u poljoprivredi. Posve je jasno da se o velikom broju organizacija itekako priča u EU i da za njih nesudjelovanje u raspravama o njihovom radu nije opcija, budući da većina njih ima ogroman utjecaj na području EU-a. Poteškoću malim samostalnim savjetodavnim organizacijama i agencijama predstavlja vrijeme i trud potrebno za njihovo predstavljanje u moru drugih dobro organiziranih lobija. Srećom, stvari su se promijenile; prošle godine je osnovan EUFRAS i ima status organizacije sukladno zakonu Latvije od siječnja prošle godine. To je organizacija koja trenutno broji 17 članova te ima za cilj privlačenje ljudi na svim područjima organizacijskog savjetovanja. Već smo svjedočili većoj aktivnosti savjetnika koji sudjeluju u EIP mreži partnera koji sudjeluju u H2020 projektima⁵.“

⁵ Kelly, T. (2014). Zbornik radova, 53. IALB dani 1. EUFRAS konferencija. *Mogućnost nove poljoprivredne politike – uloga poljoprivrednog savjetodavstva*. Str. 42. Dostupno na: http://www.savjetodavna.hr/adminmax/images/ialb/plenarna/zbornik_radova_hr.pdf (pristupljeno: 10.9.2014)

3. OSNOVNA OBILJEŽJA HRVATSKE POLJOPRIVREDE

Hrvatska zbog prirodno-klimatskih pogodnosti, zemljišnih i vodnih resursa i raznolikih ekoloških sustava ima znatnih potencijala za raznovrsnu poljoprivrednu proizvodnju, od ratarskih kultura i industrijskog bilja, kontinentalnog i mediteranskog voća i povrća, grožđa pa do uzgoja stoke.

Prema općim društveno-ekonomskim pokazateljima⁶ (2012. god.) poljoprivreda u ukupnom hrvatskom gospodarstvu stvara oko 5,5 % BDP, sudjeluje s 13,8 % u ukupnoj zaposlenosti i s 11,2% (zajedno s prehrambenom industrijom) u vanjskotrgovinskoj razmjeni. Poljoprivredom i srodnim djelatnostima bavi se 233.280 poljoprivrednih gospodarstava koja trenutno koriste 1,33 mil. ha poljoprivrednog zemljišta s najvećim udjelom oranica i vrtova (67,8%), zatim trajnih travnjaka (26,0%), dok su preostale površine trajni nasadi (voćnjaci, vinogradi i maslinici) i rasadnici (6,2%). Ekološka proizvodnja zauzima tek 2,4% poljoprivrednog zemljišta. Biljna proizvodnja ostvaruje 59,6 % ukupne vrijednosti poljoprivredne proizvodnje, a stočarska 34,2%. Prosječno mala veličina gospodarstava (5,6 ha), usitnjenost zemljišnih parcela, niska tehnološka razina proizvodnje, neuređenost hidromelioracijske strukture, nedostatan poslovno povezivanje poljoprivrednika i dr., neki su od glavnih razloga niske konkurentnosti hrvatske poljoprivrede na domaćem i EU tržištu.

3.1. Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.-2020.

Planovi, programi, strategije najvažniji su čimbenici razvoja, posebno kada govorimo o gospodarstvu. Upravo zbog toga, govoreći u osnovnim obilježjima Hrvatske poljoprivrede bitno je govoriti i o programima razvoja. O njima se također moglo dosta čuti na već spomenuti konferenciji EUFRAS, a nazočna je u ime Ministarstva poljoprivrede bila Davorka Hajduković:

„Ministarstvo poljoprivrede RH provodilo je tijekom programskog razdoblja 2007.- 2013. mjere programa IPARD, prepristupnog programa Europske unije, u sklopu kojeg smo imali mogućnosti ulaganja u nekoliko mjera, ali s brojnim ograničenjima.

⁶ Žutinić, Đ. (2014). Zbornik radova, 53. IALB dani 1. EUFRAS konferencija. *Mogućnost nove poljoprivredne politike – uloga poljoprivrednog savjetodavstva*. Str. 10. Dostupno na: http://www.savjetodavna.hr/adminmax/images/ialb/plenarna/zbornik_radova_hr.pdf (pristupljeno: 10.9.2014)

Sad nam se, u sklopu Programa ruralnog razvoja RH za razdoblje 2014.-2020., koji će se financirati iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EAFRD), pružaju brojne nove mogućnosti.

Ministarstvo poljoprivrede pripremlilo je spomenuti program, koji obuhvaća 16 mjera, te veći broj podmjera koje će omogućiti razvoj svih sektora poljoprivrede, prerađivačko-prehrambene industrije, ali i znatno unaprijediti život na ruralnim područjima.

Odabrane bi mjere, prema provedenim analizama, trebale dovesti do maksimalnog povlačenja raspoloživih sredstava. Ukoliko se tijekom provedbe programa ukaže potreba za uvrštenjem još neke mjere u naš Program, ne postoji prepreka da to i učinimo. Naime, svaki se program, pa tako i onaj Republike Hrvatske, može mijenjati, dopunjavati, prilagođavati stvarnim i trenutnim potrebama.

Trenutni odabir mjera koje će se provoditi u RH, temeljen na izrađenim sektorskim analizama, nakon provedena dva kruga javne rasprave je sljedeći:

- Mjera 1. Prenošenje znanja i aktivnosti informiranja
- Mjera 2. Savjetodavne službe, službe za upravljanje poljoprivrednim gospodarstvom i pomoć poljoprivrednim gospodarstvima
- Mjera 3. Programi kvalitete za poljoprivredne proizvode i hranu
- Mjera 4. Ulaganja u fizičku imovinu
- Mjera 5. Obnova poljoprivrednog proizvodnog potencijala narušenog elementarnim nepogodama i katastrofalnim događajima te uvođenje odgovarajućih preventivnih aktivnosti.
- Mjera 6. Razvoj poljoprivrednog gospodarstva i poslovanja
- Mjera 7. Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima
- Mjera 8. Ulaganja u razvoj šumskih područja i poboljšanje isplativosti šuma
- Mjera 9. Uspostavljanje skupina i organizacija proizvođača
- Mjera 10. Poljoprivreda, okoliš i klimatski uvjeti
- Mjera 11. Ekološki uzgoj
- Mjera 13. Plaćanja povezana s područjima s prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima
- Mjera 16. Suradnja
- Mjera 17. Upravljanje rizicima

- Mjera 19. LEADER
- Mjera 20. Tehnička pomoć

U kasnijoj fazi provedbe Programa, planirano je uključiti i mjere:

Mjera 12. Plaćanja povezana s mrežom Natura 2000 i Okvirnom direktivom o vodama

Mjera 14. Dobrobit životinja

Mjera 17. Podmjera – Uzajamni fondovi u slučaju nepovoljnih klimatskih prilika, bolesti životinja i biljaka, najezde nametnika te u slučaju okolišnih incidenata.

Omotnica za provedbu ovog Programa iznosi oko 2,4 milijarde eura za sedmogodišnje razdoblje, odnosno godišnje oko 332 milijuna EUR-a, što je za oko 12 puta više nego što smo godišnje imali na raspolaganju iz programa IPARD.

Povećani broj mjera i podmjera predstavlja i veći izazov, najprije u programiranju, a zatim i u provedbi programa, no vjerujemo da ćemo uz dobru pripremu, pravovremeno informiranje i edukaciju, na čemu već radimo, biti uspješni u povlačenju sredstava te ostvarivanju ciljeva koje smo u Programu ruralnog razvoja zacrtali.

U tom procesu Ministarstvo poljoprivrede očekuje punu podršku, kako državnih i javnih institucija, jedinica lokalne i regionalne samouprave, tako i pojedinaca i tvrtki. Zajedničkim snagama moramo pridonijeti što je moguće većem iskorištenju tih sredstava, sve s ciljem osiguranja boljih životnih i radnih uvjeta u ruralnim područjima RH, ali i ukupnom razvoju Republike Hrvatske u cjelini⁷.

⁷ Hajduković, D. (2014). Zbornik radova, 53. IALB dani 1. EUFRAS konferencija. *Mogućnost nove poljoprivredne politike – uloga poljoprivrednog savjetodavstva*. Str. 13-14. Dostupno na: http://www.savjetodavna.hr/adminmax/images/ialb/plenarna/zbornik_radova_hr.pdf (pristupljeno: 10.9.2014)

4. OBLICI GOSPODARSKOG UMREŽAVANJA

Postoje različiti oblici gospodarskog (poljoprivrednog) umrežavanja, a u sljedećem dijelu rada ukratko će biti objašnjeni pristupi i mogućnosti raznih umrežavanja.

4.1. Pristup LEADER

LEADER (iz francuskog izraza "Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale")⁸ je kratica koja označava "vezu među aktivnostima razvoja ruralnog gospodarstva." Informacije dobivene evaluacijom LEADER-a kao i od dionika iz ruralnih područja pokazuju prednosti LEADER-a kao alata kojim se postižu rezultati u različitim situacijama i na različitim područjima što pridonosi prilagođavanju ruralnih politika specifičnim potrebama pojedinih ruralnih prostora. Ohrabrujući sudjelovanje na lokalnoj razini u stvaranju i provedbi strategija održivog razvoja, ovaj pristup razvija sve veći utjecaj na buduće ruralne politike.

U svojoj evoluciji koja traje od 1991., LEADER je u tri prethodne generacije (LEADER I. - 1991.-1993.; LEADER II. - 1994.-1999., LEADER+ - 2000.-2006., Os LEADER 2007.-2013.) imao status inicijative, da bi u posljednjem planskom razdoblju 2007. - 2013. prerastao u integralni dio europske politike ruralnog razvoja - os LEADER i obvezni dio nacionalnih programa ruralnog razvoja zemalja-članica. U prethodnom razdoblju LEADER+ u 15 "starih" država članica djelovala su 893 LAG-a s ukupnim stanovništvom od 52 milijuna. Od deset novih članica, prije priključenja Bugarske i Rumunjske, šest se odlučilo na primjenu LEADER+ što je rezultiralo sa stotinjak novih LAG-ova. Suradnjom LAG-ova pokrenuto je gotovo tisuću lokalnih i više od tristo prekograničnih projekata.

LEADER govori o tome kako raditi, a ne što treba raditi. Sastoji se od sedam osnovnih elemenata - načela, koja treba slijediti u cijelosti, a ne pojedinačno:

- Održivi ruralni razvoj - razvoj koji se temelji na očuvanju i uravnoteženom razvoju okolišnog, društvenog i gospodarskog kapitala.
- Pristup temeljen na osobitostima područja - svako ruralno područje ima svoja obilježja, potencijale, posebnosti i prepoznatljivost - na njima treba graditi planiranje budućnosti.

⁸ Hrvatska mreža za ruralni razvoj. Dostupno na: <http://www.hmrr.hr/hr/leader/pristup-leader/> (pristupljeno 10.9.2014)

- Pristup odozdo prema gore - široko uključivanje svih raspoloživih snaga u lokalnim zajednicama doprinijet će kvalitetnom razvoju bogatstvom ideja i mogućih rješenja.
- Uspostavljanje lokalnih partnerstva - usitnjene inicijative često su unaprijed osuđene na propast, pogotovo u malim sredinama, jer im nedostaje snaga, uvjerljivost i povjerenje zajednice; stoga povezivanje, uspostavljanje partnerstva i razvoj kulture suradnje imaju presudnu važnost. LEADER-ova originalna ideja je stvaranje lokalnih javno-privatnih partnerstva u obliku lokalnih akcijskih grupa - LAG-ova.
- Inovativnost - tradicija je svakako temelj održivog ruralnog razvoja, ali su inovacije nužne kako bi se tradicionalne vrijednosti predstavile na nov i tržišno konkurentan način.
- Integralan i višesektorski pristup - sektorska podijeljenost čest je uzrok problemima u razvoju. Horizontalno, međusektorsko povezivanje kao i okomito, povezivanje lokalnih, regionalnih i nacionalnih institucija, osobito je važno u ostvarivanju održivog ruralnog razvoja.
- Umrežavanje - povezivanje, učenje na primjerima dobre prakse, prijenos i razmjena znanja i iskustva od posebne su važnosti u provedbi LEADER-a, jer se na taj način od pojedinačnih raznolikih slučajeva stvara zajedničko tkanje razvoja europskih ruralnih sredina te pruža uzajamna pomoć i potpora.
- Suradnja - je korak dalje od umrežavanja, prema pokretanju i provedbi zajedničkih projekata dva ili više LAG-ova unutar zemlje, regije i/ili Europske unije.

4.2. Lokalne akcijske grupe (LAG)

Stvaranje lokalnih partnerstva, nazvanih lokalne akcijske grupe (LAG)⁹, započinje povezivanjem lokalnih dionika iz sva tri sektora. LAG-ovi su originalan i važan dio pristupa LEADER. Zadatak im je izrada lokalnih razvojnih strategija te usmjeravanje i praćenje njihove provedbe uključujući korištenje sredstava potpore.

Učinkoviti su u poticanju lokalnog održivog razvoja iz sljedećih razloga:

- okupljaju i kombiniraju postojeće ljudske i financijske resurse iz javnog, privatnog i civilnog sektora te volontere

⁹ Hrvatska mreža za ruralni razvoj. Dostupno na: <http://www.hmrr.hr/hr/leader/sto-je-lag/> (pristupljeno 10.9.2014)

- udružuju lokalne dionike oko zajedničkih projekata i međusektorskih akcija, kako bi se postigla sinergija, zajedničko vlasništvo te kritična masa potrebna za poboljšanje ekonomske konkurentnosti područja
- jačaju dijalog i suradnju između različitih ruralnih dionika, koji često nemaju iskustvo zajedničkog rada, te se tako smanjuju potencijalni konflikti i moderiraju situacije u kojima se dogovaraju rješenja kroz konzultacije i razgovore
- kroz interakciju različitih partnera moderiraju proces prilagođavanja i promjene uzimajući u obzir brigu za okoliš, diversifikaciju ruralnog gospodarstva i kvalitetu življenja.

LAG treba udružiti partnere iz javnog i privatnog sektora, pazeći na uravnoteženu zastupljenost predstavnika postojećih lokalnih interesnih skupina, koji dolaze iz različitih socio-ekonomskih sektora. Na razini odlučivanja, bar 50% članova mora dolaziti iz poslovnog sektora i sektora civilnog društva. LAG se može osnovati ad hoc, ili se može graditi na već postojećim partnerstvima.

Najčešće uključeni dionici LAG-a su:

- predstavnici lokalne samouprave i javnih ustanova
- profesionalne organizacije i savezi (poljoprivrednika, malih poduzetnika i drugih djelatnosti)
- udruge (za razvoj zajednice, za zaštitu okoliša i krajolika, usluge u kulturi, socijalne usluge, udruge žena, mladih itd.)
- razvojne agencije
- dionička društva, poslovni inkubatori i druge organizacije poslovnog sektora
- mediji
- viđeniji pojedinci.

Područje LAG-a - ruralno područje koje ima više od 5.000, a manje od 150.000 stanovnika uključujući manje gradove te gradove s manje od 25.000 stanovnika.

4.2.1. *Odgovornost lokalnih partnerstva/LAG-ova*

Odgovornost lokalnih partnerstva/LAG-ova su¹⁰:

- uspostava LAG-a i izrada statuta
- priprema lokalne strategije razvoja i lokalnog operativnog plana razvoja
- informiranje lokalnog stanovništva o postojećim mogućnostima i prijavama za projekte u okviru programa IPARD, u skladu s lokalnom strategijom razvoja
- dogovor o usavršavanju i radionicama za lokalno stanovništvo, npr. o pripremi pojedinačnih poslovnih planova, prijedloga projekata, vođenja računovodstva, itd.
- davanje pisama preporuke IPARD agenciji o projektima koji bi se mogli financirati u okviru lokalne razvojne strategije
- upravljanje aktivnostima LAG-a (vođenje projekta, programiranje aktivnosti, računovodstvo, mjesečna i kvartalna izvješća, itd.).

4.2.2. *Kriteriji prihvatljivosti LAG-ova:*

Kriteriji prihvatljivosti LAG-ova su sljedeći¹¹:

- Izabrani LAG-ovi moraju obuhvaćati teritorij usklađen s kriterijima LEADER-a u smislu ljudskih, financijskih i ekonomskih resursa za potporu strategiji održivog razvoja
- LAG je službeno registrirana udruga utemeljena na važećem Zakonu o udrugama ili drugom odgovarajućem obliku unutar hrvatskog zakonodavnog okvira
- Na razini donošenja odluka, upravno tijelo LAG-a predstavlja interese različitih javnih i privatnih skupina područja i ruralnog stanovništva, osiguravajući da najmanje 50% čine članovi koji predstavljaju gospodarske partnere i civilno društvo. Minimum od 20% supredstavnici lokalnih vlasti
- Upravno tijelo LAG-a je reprezentativno, osiguravajući dobnu raznolikost (barem jedan član trebao bi biti mlađi od 25 godina) i ravnopravnost spolova (najmanji udio od 30% žena)

¹⁰ Hrvatska mreža za ruralni razvoj. Dostupno na: <http://www.hmrr.hr/hr/leader/sto-je-lag/> (pristupljeno 10.9.2014)

¹¹ Hrvatska mreža za ruralni razvoj. Dostupno na: <http://www.hmrr.hr/hr/leader/sto-je-lag/> (pristupljeno 10.9.2014)

- LAG treba predložiti integriranu lokalnu razvojnu strategiju koja se temelji na smjernicama upravnog tijela. LAG će provoditi lokalne razvojne strategije i upravljati javnim sredstvima

4.3. Zadruga

Zadruga su znatno stariji i poznatiji oblik umrežavanja od LEADER pristupa, odnosno LAG-ova. Mogu se smatrati načinom umrežavanja kroz udruživanje s obzirom da pojam zadruga podrazumijeva uključivanje većeg broj poljoprivrednih gospodarstvenika, a sam čin udruživanja možemo smatrati i umreženošću.

Zadruga predstavlja „dragovoljno, otvoreno, samostalno i neovisno društvo kojim upravljaju njezini članovi, a svojim radom i drugim aktivnostima ili korištenjem njezinih usluga, na temelju zajedništva i uzajamne pomoći ostvaruju, unapređuju i zaštićuju svoje pojedinačne i zajedničke gospodarske, ekonomske, socijalne, obrazovne, kulturne i druge potrebe i interese te ostvaruju ciljeve zbog kojih je zadruga osnovana. Temeljna zadružna načela su dobrovoljno i otvoreno članstvo, demokratsko upravljanje članova, gospodarska suradnja članova – pravedna raspodjela, autonomija i neovisnost, izobrazba, osposobljavanje, međuzadružna suradnja te briga o zajedništvu." Tako o zadrugama i zadrugarstvu, zainteresirane informiraju na internet stranicama Hrvatskog saveza zadruga. Ovaj savez okuplja oko 1.200 zadruga, u čijem osnivanju je participiralo oko dvadeset tisuća zadrugara. One zapošljavaju oko 2.700 radnika.

Uloga zadruga je da posluje kao “produžena ruka” njezinih članova, odnosno pomoćni pogon članova koji sa svojih gospodarskih jedinica prenose određene gospodarske funkcije, kao što su nabava, prodaja ili prerada, na zadrugu. Suvremene zadruga sa svojim članovima sklapaju poslove (npr. otkup proizvoda), a s druge strane nastupaju na tržištu i sklapaju poslove s trećim osobama. Zadruga osim navedenog prerađuju i trećim osobama prodaju proizvode preuzete od članova¹². Upravo po suradnji s članovima zadruga, ona se razlikuje od društva kapitala koje u pravilu ne uspostavlja poslovne odnose sa svojim članovima, a katkad su ti odnosi čak i zabranjeni.

¹² Avsec F. (2005). Poljoprivredne zadruga u Republici Sloveniji. Sociologija sela, 43 (1): 83-108.

Zadruga imaju značajan potencijal kao instrument socio-ekonomske reintegracije. One ne mogu dati sveobuhvatno rješenje socijalnih i ekonomskih problema tranzicijskog gospodarstva, ali mogu imati značajnu ulogu u povećanju zaposlenosti i životnog standarda skupina s niskim prihodima te jačanju obnove i razvoja zajednice¹³.

Stvaranje zadruga smanjuje zapreke koje ograničavaju manje zajednice i poslovne subjekte. Članovi zadruga udruživanjem postaju dovoljno veliki da mogu nastupiti na novom, većem ili čak međunarodnom tržištu. Zadruga svojim djelovanjem članovima mogu smanjiti transakcijske troškove ili povećati dobit kroz ostvarivanje veće prodaje, snižavanje troškova nabave ili druge koristi. Udruživanjem u zadruga može se postići veća kolektivna snaga u pregovaranju. Putem zadruga članovi mogu lakše pristupiti potrebnim informacijama i znanjima te tako povećati efikasnost i konkurentnost. Međusobno učenje novih vještina i tehnologija može pridonijeti kvaliteti i vrijednosti proizvoda članova zadruga. Članstvom u zadruzi poduzetniku se otvara mogućnost lakšeg pribavljanja kapitala za investicije ili upravljanje likvidnošću¹⁴.

Udruživanje u zadruga otvara vrata malim poduzetnicima da izađu na nova tržišta, prošire proizvodnju, poboljšaju profitabilnost i kvalitetu proizvoda, osiguraju nova radna mjesta te se upravo zbog toga može reći da one predstavljaju mehanizam cjelokupnog ekonomskog razvoja. Postojanje i djelovanje zadruga ima značajan doprinos u poboljšanju nekoliko bitnih segmenata gospodarstva. Zajedničko djelovanje pojedinih članova preko uspješno upravljane zadruga može poboljšati potražnju za proizvodima ili uslugama zadrugara čime se direktno utječe na veću agregatnu potražnju u nekom gospodarstvu. Kvalitetna povezanost i upravljanje zadrugama dovodi do bolje poslovne efikasnosti članova zadruga, poboljšavanja kvalitete i prepoznatljivosti proizvoda. To u konačnici rezultira većim zadovoljstvom potrošača i većom prodajom. Udruživanje članova u zadruga poboljšava konkurentnost i otvara sposobnost izlaska na nova tržišta. Otvara se mogućnost izlaska na međunarodno tržište malim proizvođačima, a time i doprinosi poboljšanju vanjskotrgovinske bilance. Osim navedenog postoji veliki potencijal unutar zadružnog sektora koji doprinosi poboljšanju

¹³ Borzaga C. and Spear R. (2004). Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries. Trento: Fondazione Cariplo. Cooperatives Europe Asbl. (2010). "European Co-operatives Key Statistics 2009". Brussels: Cooperatives Europe Asbl.

¹⁴ Tratnik, M.; Stracenski, M. i Radinović, S. (2005). Zadrugarstvo: čimbenik stabilnosti, kompetitivnosti i konkurentnosti malih poljoprivrednih gospodarstava. *Sociologija sela*, 43: 195-213.

lokalnog i regionalnog razvoja jer su članovi zadruga obično koncentrirani unutar određene lokalne zajednice¹⁵.

Iz svih navedenih definicija i gledanja na zadruge mogu se prepoznati razne koristi i benefiti u odnosu na samostalno egzistiranje. Najkraće rečeno zajednički nastup nasuprot pojedinačnog pruža mogućnost veće proizvodnje i stvaranje veće prepoznatljivosti. Posljedično to može omogućiti nastup na većem tržištu te rezultirati većom prodajom i, u konačnici, prihodima.

4.3.1. Zadrugarstvo u Republici Hrvatskoj

Kako je već ranije navedeno u radu, uz pojam zadrugarstva u Hrvatskoj najčešće se vežu negativne konotacije (socijalizam, komunizam). No, to ne znači da zadruge ne postoje. O trenutnom stanju zadruga u Hrvatskom gospodarstvu ne govori se dovoljno, no poneki mediji ipak su se dotaknuli ove teme i dali neke od odgovora na pitanje: Gdje je Hrvatsko zadrugarstvo trenutno? *"Najviše zadruga za sada imamo u poljoprivredi. Poljoprivredne zadruge sačinjavaju oko 40 posto od ukupnog broja zadruga u našem članstvu. Ostalo su prerađivačke, graditeljske, ugostiteljske, ribarske i druge zadruge"*¹⁶, kaže Ilda Stanojević, predsjednica Hrvatskog saveza zadruga. Ona ističe da Savez može ponuditi vrlo uspješne primjere zadrugarstva, što govori da ovaj oblik organizacije može biti itekako konkurentan na tržištu.

"Imamo starih zadruga koje posluju već stotinu i više godina. Imamo i novoosnovanih zadruga, čiji osnivači su zadrugarstvo prepoznali kao vrlo dobar model udruživanja i koje su uspjele pokrenuti proizvodnju. Udruživanjem u zadruge poduzetni ljudi smanjuju troškove proizvodnje, pojednostavljuju i skraćuju operativne procese na taj način uspostavljaju efikasnu proizvodnju. Zadruge mogu biti vrlo uspješan oblik poduzetništva, ako se u njihovo osnivanje ulazi s dobrim poznavanjem zadrugarstva, odnosno ako se u radu zadruga poštuju zadrugarska načela", rekla je predsjednica Hrvatskog saveza zadruga u intervjuu za isti portal, te nastavila: *„Zadrugarstvo u Hrvatskoj još uvijek je u povojima, a razvoju ovakvog načina organiziranja proizvodnje, odnosno udruživanja rada i kapitala država zasigurno ne doprinosi. ...najbanalniji je primjer taj da zadruge nisu oslobođene poreza na reinvestiranu dobit, što trgovačka društva jesu."* Na pitanje zbog čega je to tako, predsjednica 'saveza

¹⁵ Hansmann, H. (1999). Cooperative firms in theory and practice. *The Finnish Journal of Business Economics*, 4: 387-403.

¹⁶ Tomičić, L.: Zadrugarstvo kao izlaz iz krize. Dostupno na: <http://www.lupiga.com/vijesti/zadrugarstvo-kao-izlaz-iz-krize-zadruga-u-svijetu-zaradjuju-miljarde-a-u-hrvatskoj-ih-drzava-gusi> (pristupljeno 8.9.2014)

zadruga' odgovara: "Na to stvarno ne mogu dati odgovor. Mi smo pokušavali reagirati i intervenirati, ali nismo uspjeli to isposlovati. Nismo dobili niti realan odgovor na pitanje zašto zadruge nisu oslobođene tog poreza."

Navedeni je problem jedan od potencijalnih odgovora na pitanje zašto zadruga u Hrvatskoj nema više te zašto se velik broj poljoprivrednika ipak ne odlučuje za ovakav način poslovanja.

Poslovanje zadruga u Republici Hrvatskoj može se pratiti kroz nekoliko bitnih segmenata poslovanja kao što je veličina aktive, ostvareni prihodi i rashodi te dobit ili gubitak. Osim navedenih kao bitan element navodi se i broj zaposlenih. Proučavajući navedene pozicije moguće je izvući određene konkretne zaključke o financijskom položaju i uspješnosti poslovanja zadruga.

4.3.2. Hrvatsko zadrugarstvo od početaka do danas

O samoj povijesti hrvatskog zadrugarstva te puno se toga može saznati od privrednika Antonija Matijaševića, tajnika Hrvatskog poljoprivrednog zadružnog saveza i savjetnika za poduzetništvo.

„Od početka gospodarstva prije 150 godina, kako u Hrvatskoj tako i u Europi, govorimo o zadrugarstvu kao o gospodarskoj djelatnosti, a ne o obiteljskim kućnim zadrugama koje su u našoj tradiciji. Zadrugarstvo je jedan vrlo relevantan i ozbiljan gospodarski sustav koji dijeli sudbinu ukupnog gospodarstva. Kada govorimo o zadrugarstvu, mislimo i na štedno-kreditno, stambeno, potrošačko, radničko i poljoprivredno zadrugarstvo. S obzirom na našu povijest u zadnjih 60-ak godina, danas uglavnom govorimo o poljoprivrednom zadrugarstvu koje je do 90-ih godina prošlog vijeka zaista bilo u fantastičnom usponu. Tada su zadruge ostvarivale izvanredno dobre rezultate, one su bile odlično razvijena i organizirana poduzeća na selu, zadužena za ukupan razvoj područja na kojem su djelovala, odnosno obuhvaćala su širok spektar djelatnosti koje danas podrazumijevamo pod mjerama ruralnog razvoja. Danas takvo zadrugarstvo zvuči kao fraza. Štedno-kreditnog zadrugarstva u Hrvatskoj, nažalost, više nema. Naša država je prije nekoliko godina donijela zakon o kreditnim unijama koje su zamijenile štedno-kreditne zadruge, kojima je omogućena transformacija i u štedne banke. Kako su se te štedne banke snašle u današnjem društvu najbolje govori primjer bivše obrtničke zadruge "Zagreb", koja je imala dugu tradiciju i izvanredne rezultate, a danas je na koljenima jer posljednje dvije godine posluje s gubitkom, kupuje je Seker banka iz Turske, u

*prijevodu Šećerna banka koju su pedesetih godina osnovale zadruge za uzgoj šećerne repe*¹⁷.

4.3.3. Trenutno stanje

Prema podacima Hrvatskog saveza zadruga na dan 17. prosinca 2010. godine u Republici Hrvatskoj je bilo aktivno ukupno 1.691 zadruga. U Republici Hrvatskoj je u 2009. godini djelovalo 1.125 zadruga koje su Financijskoj agenciji (FINA) predale završne izvještaje.

U Republici Hrvatskoj prosječno po županiji djeluje 53,57 zadruga. Koprivničko-križevačka, Osječko-baranjska, Splitsko-dalmatinska županija i Grad Zagreb imaju iznadprosječan broj zadruga, odnosno više od 80 zadruga po županiji. Za razliku od njih, Ličko-senjska, Međimurska i Krapinsko-zagorska županija imaju značajno negativno odstupanje od prosjeka s manje od 30 zadruga po županiji. Po broju zadruga prednjači Koprivničko-križevačka županija, u kojoj je 2009. djelovalo 130 zadruga, odnosno 11,56% svih zadruga u Republici Hrvatskoj. U toj županiji polovicu zadruga (65) čine uslužne zadruge. U Požeško-slavonskoj županiji registrirano je svega 15 zadruga što je udio od 1,33% ukupnog broja zadruga. Pritom najveći udio (80%) imaju poljoprivredne zadruge (Babić, 2012).

¹⁷ Arbutina, P.: U Europi su gotovo svi poljoprivrednici u poljoprivrednim zadrugama. Dostupno na: <http://www.snv.hr/tjednik-novosti/574/-u-europi-su-gotovo-svi-poljoprivrednici-u-poljoprivrednim-zadrugama/> (pristupljeno 8.9.2014)

Tablica 1. Broj zadruga koje su predale završni račun za 2009. godinu

Red. br.	Županija	Obrtničke zadruga	Poljoprivredne zadruga	Stambene zadruga	Štedno-kreditne zadruga ⁶	Uslužne zadruga	Ukupno
1.	Zagrebačka	5	33	2	2	7	49
2.	Krapinsko-zagorska	3	24	0	0	0	27
3.	Sisačko-moslavačka	2	34	0	0	7	43
4.	Karlovačka	3	28	2	2	8	43
5.	Varaždinska	1	22	3	6	6	38
6.	Koprivničko-križevačka	28	25	10	2	65	130
7.	Bjelovarsko-bilogorska	2	47	1	0	30	80
8.	Primorsko-goranska	7	32	0	1	6	46
9.	Ličko-senjska	0	13	0	0	3	16
10.	Virovitičko-podravska	7	33	1	3	4	48
11.	Požeško-slavonska	1	12	0	0	2	15
12.	Brodsko-posavska	2	23	0	2	3	30
13.	Zadarska	7	45	0	0	6	58
14.	Osječko-baranjska	5	65	1	5	17	93
15.	Šibensko-kninska	4	48	2	0	11	65
16.	Vukovarsko-srijemska	5	49	2	3	8	67
17.	Splitsko-dalmatinska	7	65	6	1	13	92
18.	Istarska	2	20	5	2	3	32
19.	Dubrovačko-neretvanska	0	35	1	0	5	41
20.	Međimurska	3	10	1	5	4	23
21.	Grad Zagreb	14	16	11	24	24	89
	Ukupno	108	679	48	58	232	1.125

Izvor: Hrvatski savez zadruga

Prema mišljenju spomenutog privrednika Antonija Matijaševića stanje nije dobro jer s pozicije znanja nedostaje strategije. „Hrvatska nema ozbiljnu osmišljenu poljoprivrednu politiku, kao što je nema ni u ostalim granama: energetici, tekstilu... Ako znamo koliki nam je uvoz i izvoz poljoprivrednih proizvoda, ne trebamo puno trošiti riječi. Tržište je moguće približiti samo odgovarajućim mjerama gospodarske politike. Uvoz ne možemo prisilno spriječiti jer smo zemlja svijeta, možemo samo podizati kvalitetu svojih proizvoda. Nažalost, možemo konstatirati da zadruga danas vrlo teško žive. Nekada smo imali najveću akumulaciju zadruga u stočarstvu, danas su stočarske zadruga u padu. Jedan Gavrilović nema više svoju kooperaciju na banijskom selu kao nekada, nego meso uvozi iz Austrije. Srećom, svoju

kooperaciju na hrvatskom selu organizirao je i održao Agrokor. Što se mljekarstva tiče, stanje je slično. Mljekare su uglavnom direktno povezane s proizvođačima mlijeka, znači zadruga u tom lancu nema. U Hrvatskoj je registrirano 160.000 obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koja su korisnici poticaja, njima moramo pribrojiti još uvijek velik broj sitnih seljačkih domaćinstava čiji se položaj mora riješiti. S druge strane, imamo 679 poljoprivrednih zadruga, dok ukupan broj zadruga koje su predale završne račune za 2009. iznosi 1.125, naravno tu spadaju i obrtničke, stambene i uslužne zadruge. Vidimo da 60 posto od ukupnog broja zadruga otpada na poljoprivredne zadruge¹⁸.

4.4. Važnost i uloga zadruga u Europskoj uniji

U Europskoj uniji pojam zadruge označava autonomnu dobrovoljnu organizaciju u okviru koje se okupljaju članovi kako bi ostvarili zajedničke ekonomske, socijalne i kulturološke ciljeve kroz demokratski vođenu organizaciju u njihovom vlasništvu (Babić, 2012).

Osnovne karakteristike zadruga su:

- mogućnost slobodnog, otvorenog i dobrovoljnog udruživanja i povlačenja iz zadružnog poduzeća;
- demokratsku strukturu u kojoj svaki član ima jedan glas, odluke se donose na temelju volje većine, a izabrano vodstvo odgovara članovima zadruge;
- pravedna raspodjela dobiti, te
- autonomnost i nezavisnost.

Zadruge postoje kako bi ispunjavale potrebe svojih članova koji zadrugama doprinose svojim kapitalom, ulozima i kontrolom poslovanja. Uglavnom sva poduzeća posluju u cilju zastupanja interesa većinskih vlasnika, odnosno investitora. No, u zadrugama je povrat na kapital obično podređen drugim socijalnim i ekonomskim interesima samih zadrugara. U tom svjetlu, poduzeća bi mogli opisati kao udruživanje kapitala, dok bi zadruge mogli opisati kao udruživanje ljudi.

¹⁸ Arbutina, P.: U Europi su gotovo svi poljoprivrednici u poljoprivrednim zadrugama. Dostupno na: <http://www.snv.hr/tjednik-novosti/574/-u-europi-su-gotovo-svi-poljoprivrednici-u-poljoprivrednim-zadrugama/> (pristupljeno 8.9.2014)

Važnost zadruga u gospodarstvu Europske unije vidljiv je i u značajnim tržišnim udjelima u različitim sektorima u većini zemalja članica, kao što su¹⁹:

- poljoprivreda (83% u Nizozemskoj, 79% u Finskoj, 55% u Italiji i 50% u Francuskoj);
- šumarstvo (60% u Švedskoj i 31% u Finskoj);
- bankarski sektor (50% u Francuskoj, 37% na Cipru, 35% u Finskoj, 31% u Austriji i 21% u Njemačkoj);
- trgovina / maloprodaja (potrošačke zadruge u Finskoj imaju tržišni udio od 36%, a u Švedskoj 20%);
- farmaceutska industrija (21% u Španjolskoj i 18% u Belgiji);
- informacijske tehnologije;
- stanovanje i
- zanatska proizvodnja.

Prema istim podacima Europske komisije, u Italiji zadruge imaju udio od gotovo 15% u ukupnom gospodarstvu. Veliku ulogu zadruge također imaju u uslužnom sektoru, na primjer u pružanju ugostiteljskih, računovodstvenih, pravnih i marketinških usluga za skupine poduzeća (na primjer vodoinstalateri, frizeri, taksisti i sl.) Posljednjih godina organizacijski oblik zadruge ima sve veću ulogu u djelatnostima općeg interesa kao što su obrazovanje, promet i energija.

Međunarodni zadružni savez je na svom Manchesterskom kongresu održanom 1995. godine usvojio "Identity Page" kojim definira osobine današnjih zadruga (MacPherson, 1995.). Dokument je uzrokovao brojne rasprave i pitanja koja sežu u daleku prošlost, još od nastanka međunarodnog zadružnog pokreta i vezana su uz povijesne razlike i različita tumačenja zadruga i njihove uloge u gospodarstvu. Dokument također definira različite postojeće tipove zadruga – potrošačke, radničke, poljoprivredne, financijske, ribarske i stambene, kao i nove tipove zadruga – socijalne, ekološke i rekreacijske zadruge. Ponovno se javljaju rasprave o odnosu zadrugarstva i ideologija (demokratski socijalizam, marksizam, liberalizam, konzervativizam i anarhizam). Otvorena su i pitanja uloge demokracije u zadrugama diljem svijeta, koja su uzrokovala različite rasprave o odnosima sa državom, pogotovo s obzirom na sve manju ulogu države u današnjem vremenu. Također su ponovno postavljena pitanja osnovne svrhe i obveza koje karakteriziraju razvoj zadruga, kao i preispitivanja još nekih

¹⁹ Dostupno na: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/co-operatives/index_en.htm (pristupljeno: 8.9.2014)

poznatih pitanja – odnosi između zadruga i socijalne obveze zadružnog pokreta². Društvene i ekonomske promjene redefinišu položaj i strategije zadruga, ali im otvaraju i nove mogućnosti. Primjerice, kako se uloga države smanjuje, stvaraju se nove zadruge sa ciljem zadovoljavanja socijalnih potreba u zdravstvu, brizi za starije i brizi za osobe iz rizičnih skupina.

4.4.1. Stanje zadružnog sektora u EU

Prema podacima Europske komisije, danas u Europskoj uniji posluje otprilike 250.000 zadruga sa 163 milijuna zadrugara (svaki treći građanin EU-a) i zapošljavaju otprilike 5,4 milijuna ljudi³. Prema istraživanju (Cooperatives Europe, 2010.) koje je provelo udruženje Cooperatives Europe Asbl⁴ u 2010. godini na temelju podataka svojih članica iz 2009. godine, najviše zadruga registrirano je u Italiji, za kojom slijede Španjolska i Francuska. U tablicama 4 i 5 dan je pregled broja registriranih zadruga (članica Cooperatives Europe) u zemljama članicama Europske unije i drugim promatranim zemljama²⁰.

²⁰ Dostupno na: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/promoting-entrepreneurship/social-economy/co-operatives/index_en.htm (pristupljeno: 8.9.2014)

Tablica 2. Zadruga u zemljama članicama Europske unije

Zemlja	Zadruga	Članovi	Zaposleni
Austrija	2.339	4.866.148	105.989
Belgija	166	2.670.000	13.547
Bugarska	1.273	179.309	26.386
Cipar	620	1.275.993	5.067
Češka	1.395	897.899	71.939
Njemačka	7.415	20.509.973	830.258
Danska	523	1.840.803	70.757
Estonija	1.604	410.000	4.800
Španjolska	24.276	6.960.870	384.398
Finska	380	3.164.226	69.953
Francuska	21.000	23.000.000	900.000
Grčka	6.392	942.991	12.538
Mađarska	2.769	547.000	85.682
Irska	183	152.000	18.869
Italija	41.552	13.063.419	1.146.950
Luksemburg	18	5.203	476
Litva	490	221.858	8.971
Letonija	74	17.330	440
Malta	58	5.663	250
Nizozemska	677	3.249.000	184.053

Izvor: Cooperatives Europe Asbl (2010.), “European Co-operatives Key Statistics 2009”,
dostupno na <http://www.coopseurope.coop>

U zemljama Europske unije registrirano je ukupno 137.157 zadruga članica Cooperatives Europe Asbl., koje broje više od 108 milijuna članova i zapošljavaju gotovo 5 milijuna ljudi.

Tablica 3. Zadruga u ostalim promatranim zemljama Europe

Zemlja	Zadruga	Članovi	Zaposleni
Rusija	3.163	4.407.930	285.155
Bjelorusija	126	1.300.000	99.399
Hrvatska	1.428	23.051	3.855
Gruzija	N.A	N.A	N.A
Moldavija	134	340.000	9.193
Norveška	5.348	2.040.000	42.510
Srbija	1.403	176.069	6.500
Švicarska	1.416	3.426.151	84.104
Turska	2.343	2.621.416	39.582
Ukrajina	5.088	507.800	64.900
Ukupno	20.449	14.842.417	635.198

Izvor: Cooperatives Europe Asbl (2010.), “European Co-operatives Key Statistics 2009”, dostupno na <http://www.coopseurope.coop>

U ostalim promatranim zemljama Europe (uključujući Rusiju i Tursku) evidentirano je 20.499 zadruga sa gotovo 15 milijuna članova i 635.198 zaposlenih. Zbrojimo li podatke u tablicama 4 i 5, doći ćemo do podatka da u promatranim zemljama EU regije posluje 157.606 zadruga sa 122.858.410 članova, u kojima je zaposleno čak 5.357.246 zaposlenih.

4.4.2. Trendovi i izazovi

Zadruga imaju značajnu ulogu u današnjem europskom gospodarstvu, što dokazuju impresivne brojke iznesene u prethodnim poglavljima. Današnje su zadruga suočene s mnogim izazovima i moraju se odlučiti hoće li svoj razvoj temeljiti slijedeći trendove prema restrukturiranju u manje poslovne jedinice ili pak prema strateškoj diverzifikaciji, gradeći poslovanje na alternativnim zadružnim poslovnim politikama, suradnji unutar integriranih sustava i strateških mreža te upravljanjem na temelju vrijednosti (Babić, 2012).

S obzirom na različitosti zadruga u Europi, teško je izdvojiti trendove koji se odnose na sve zadruga u svim zemljama. Prema istraživanju Muenknera (2003.) trendove je moguće identificirati:

- prema poslovnim aktivnostima zadruga i vrsti strukture, i

- prema ciljevima i poslovnoj strategiji zadruga.

Prema poslovnim aktivnostima, zadruge možemo podijeliti na dvije osnovne skupine:

- Zadruge potrošača (uključujući potrošačke zadruge, ne-specijalizirane zadružne banke, stambene zadruge, uslužne zadruge) koje možemo nazvati “otvorenim zadrugama” i čija je osnovna karakteristika da svaki potrošač može postati članom zadruge
- Zadruge proizvođača i poduzetnika (uključujući obrtničke zadruge, maloprodajne zadruge, zadruge malih i srednjih poduzetnika, specijalizirane zadružne banke) koje možemo nazvati “zatvorenim zadrugama” i čija je osnovna karakteristika da samo pripadnici određene profesije mogu postati članovima.

Otvorene zadruge pokazale su tendenciju rasta spajanjima i preuzimanjima. Mnoge takve zadruge postale su velike organizacije koje podsjećaju na kompanije, okrenute ostvarivanju dobiti i neograničenom poslovanju s ne-članovima, što dodatno slabi odnose između članova. Otvorene zadruge također karakterizira trend “de-mutualizacije”: bez učinkovite kontrole članova, stvaraju se rezerve akumulirane iz zadržane dobiti generacija članova, koje se mogu iskoristiti za financiranje rasta i troškova poslovanja zadruge ili se, u slučaju pretvaranja zadruge u trgovačko društvo, pretvaraju u kapital.

Zatvorene zadruge uključuju i poljoprivredne zadruge, zanatske zadruge, zadruge neovisnih poduzetnika i pružatelja usluga, kojima zadruga predstavlja nezamjenjivog poslovnog partnera. U doba sve kompliciranije proizvodnje i marketinških procesa te upotrebe skupe moderne tehnologije, odnosi između zadruge i poslovanja njenih članova postaju sve bliskiji. Javlja se sve veća potreba za planiranjem poslovanja i savjetovanjem, kao i outsourcingom određenih aktivnosti sa članova u zadrugu, što vodi do stvaranja tzv. “integriranih zadruga”, gdje poslovne aktivnosti članova postaju produžetkom poslovnih aktivnosti zadruge i obrnuto (Babić, 2012).

Promatrano prema ciljevima i poslovnoj strategiji zadruga, možemo identificirati pet osnovnih trendova u razvoju zadruga:

- približavanje poslovanja zadruge principima poslovanja trgovačkih društava, što je posebno naglašeno u zadrugama koje posluju u uvjetima izražene konkurencije;
- pojava gospodarskih zadruga kao čistih tržišnih struktura, orijentiranih na korisnike, ali bez upravljanja temeljenog na zadružnim vrijednostima (radne skupine, konzorciji, strateške mreže i slično);

- razvoj suradnje temeljene na zadružnim vrijednostima i načelima;
- orijentacija prema socijalnoj ekonomiji (zajedno sa udrugama i zakladama), u cilju pronalaženja alternativnih ili suplementarnih rješenja sustavu tržišne ekonomije;
- pojava zadruga sa socijalnim karakterom koje postaju integralnim dijelom neprofitnog sektora.

Promatra li se pak zadružni pokret u cjelini, Međunarodna organizacija rada prema rezultatima istraživanja (Vanhuynegem, 2008.) izdvaja osam najvažnijih trendova zadružnog pokreta današnjice:

- kontinuirano revidiranje i usklađivanje zadružnih politika i zakona
- usklađivanje zadružnih podzakonskih akata sa revidiranim politikama i zakonima
- prilagodba i repozicioniranje zadruga kako bi se mogle nositi sa postojećim tržišnim uvjetima
- Zadruge postaju poduzetnički orijentirane te mijenjaju tradicionalno, neprofitno poslovanje na poslovanje s većim tržišnim fokusom
- diverzifikacija zadruga, često uslugama koje se međusobno nadopunjuju (na primjer
- poljoprivredni proizvodi/marketing, štednja, kreditiranje ili bankarske usluge)
- preraspodjela odgovornosti za razvoj zadruga sa vlade i njenih tijela na autonomne organizacije za razvoj zadruga
- obnovljen interes za zadruge i zadrugarstvo, zahvaljujući međunarodnim agencijama za razvoj zadruga
- osnaživanje zadružnih obrazovnih institucija u namjeri da se osigura potrebno znanje i vještine potrebne za poslovanje u konkurentnom okružju. Jedan od vjerojatno najvažnijih trendova u današnjem zadrugarstvu jest činjenica da posljednjih godina organizacijski oblik zadruga ima sve veću ulogu u djelatnostima općeg interesa kao što su obrazovanje, promet i energija. Novi oblik zadruga koje su po svojoj prirodi okrenute lokalnoj zajednici sve više se ističu zbog svog doprinosa različitim rizičnim skupinama i zajednici u cjelini. Interes za razvoj zadruga u socijalno orijentirane modele proizlazi iz snažne povezanosti sa razvojem tradicionalnih modela socijalne skrbi prema modelu “socijalne zajednice”. Ovaj razvoj zadruga posebno je interesantan za zemlje u tranziciji iz dva razloga: razvoj poduzetničkog gospodarstva i zadružnog sustava te razvoja novog sustava socijalne skrbi. Među novim rješenjima posebno se ističe “bottom-up” ponuda usluga socijalne skrbi u zajednici kroz model

samopomoći. U ovom slučaju zadružni model predstavlja efikasno sredstvo za ubrzanje tranzicije i rješavanje brojnih problema, kao što su niska potražnja za radnom snagom i siromaštvo, kao i pružanje novih rješenja za borbu s rastućim socijalnim problemima.

4.5. Pozitivni primjeri umrežavanja

Za kraj rada još ćemo se jednom poslužiti predavanjem Milana Medića koji je ukratko prikazao neke od pozitivnih svjetskih primjeri koji bi mogli i trebali poslužiti kao primjer Lijepoj našoj.

Milan Medić iz Instituta za ekonomsku demokraciju tako je rekao slijedeće: „*Nezaobilazan primjer španjolska je, odnosno baskijska industrijska zadruga Mondragon, koja se sastoji od 150 poduzeća i zapošljava preko stotinu tisuća radnika. U pitanju je, po snazi, šesta španjolska tvrtka. Produktivnost u Mondragonu, istaknuo je u svom predavanju Medić, veća je za 60 posto nego u drugim tvrtkama. Deset posto dobiti Mondragon odvaja za projekte u zajednici, dok se preostala dobit raspodjeljuje zaposlenicima. Ova zadruga je, istaknuo je predavač, zasnovana na načelima socijalnog nauka Katoličke crkve i iskustvima europskih kršćanskih socijalista. Najveća plaća u Mondragonu smije biti maksimalno sedam puta veća od najniže plaće. Najpoznatiji argentinski primjer zadrugarstva je Zanon - FaSinPat (Fabrica Sin Patronos). Zadruga je nastala tako što je vlasnik Luigi Zanon 2001. godine ugasio tvrtku, nakon čega su je preuzeli radnici. Od 2001. do 2005. godine broj zaposlenih je narastao sa 240 na 410 zaposlenih, a u razdoblju od 2001. do 2009. godine Zanonovi radnici samoupravljači uspjeli su povećati proizvodnju za 60 posto. Već dvije godine nakon osnivanja zadruge izgradili su lokalni društveni centar, a 2005. godine i kliniku u okrugu Nueva Espana*“²¹.

Kao primjer potrošačke zadruge Medić je u predavanju istaknuo britansku zadrugu Pioneer, točnije The Rochdale Society of Equitable Pioneers. Ova zadruga osnovana je 1865. godine. Godine 2009. ova potrošačka zadruga, koja nudi maloprodajne i veleprodajne usluge (hrana, odjeća, vozila, lijekovi, bankovne i pravne usluge...) ostvarila je dobit od 46,78 milijuna eura. Zadruga je, istaknuo je Medić, najpoznatija po lancu dućana, ima svoju operativnu banku i vrlo razgranat uslužno-trgovački posao.

²¹ Tomičić, L.: Zadrugarstvo kao izlaz iz krize. Dostupno na: <http://www.lupiga.com/vijesti/zadrugarstvo-kao-izlaz-iz-krize-zadruge-u-svijetu-zaradjuju-miljarde-a-u-hrvatskoj-ih-drzava-gusi> (pristupljeno 8.9.2014)

Svjetski primjeri, dakle, jasno ukazuju da zadrugarstvo može biti itekako isplativo, ali da bi se stvorilo poticajno ozračje za osnivanje i rad zadruga potrebno je, za početak, stvoriti dobar zakonodavni okvir i osmisliti poreznu politiku koja zadrugarima i zadrugama ne bi bila kamen oko vrata.

5. ZAKLJUČAK

Na kraju ovoga rada ponovit ću neke od najbitnijih pojmova koji su se protezali kroz rad. Naravno radi se o pojmovima znanja, informacija i umrežavanja te s druge strane o pojmovima koji su se 'izrodili' kroz rad – a to su LEADER pristup, LAG i zadruga.

Najbitnija odlika znanja je relevantnost. Znanje mora biti relevantno, mora odgovarati vremenu i prostoru u kojemu egzistira. Kako bi se informacije što kvalitetnije obradile čovjek je s vremenom razvio informacijske znanosti, odnosno one znanosti koje se bave proučavanjem fenomena informacije. Za svakog gospodarstvenika bitno je da raspolaže relevantnim informacijama. Drugim riječima, razni pokazatelji i trendovi kojima se vode moraju biti provjereni i točni, informacije moraju pratiti aktualno stanje, a za to je bitan angažman samog poduzetnika.

Umrežavanje se može obaviti kroz stvaranje lokalnih partnerstva, nazvanih lokalne akcijske grupe (LAG), koje započinju povezivanje lokalnih dionika iz sva tri sektora. Zadatak im je izrada lokalnih razvojnih strategija te usmjeravanje i praćenje njihove provedbe uključujući korištenje sredstava potpore. Također, znatno stariji i poznatiji oblik umrežavanja od LEADER pristupa, odnosno LAG-ova su zadruge. Zadruga podrazumijeva uključivanje većeg broj poljoprivrednih gospodarstvenika, a sam čin udruživanja možemo smatrati i umreženošću.

Živimo u globalizirnom svijetu gdje sve informacije možemo prikupiti u vrlo kratkom roku i lakše no ikada. Hrvatsko gospodarstvo trenutno je u lošoj i nepovoljnoj situaciji, no svaki poljoprivrednik ima mogućnost probiti se i biti konkurentan na tržištu. Članstvom u Europskoj uniji imamo mogućnost, kroz razne mjere, probiti se na domaće i europsko tržište i to bi svaki poljoprivrednik, koji želi povećati svoje prihode, trebao maksimalno iskoristiti. Isto tako, grupe i agencije koje se bave umrežavanjem, pa i sama država treba povećati protok informacija i omogućiti poljoprivrednicima veće prihode i bolju obrazovanost.

6. POPIS LITERATURE

1. Arbutina, P.: U Europi su gotovo svi poljoprivrednici u poljoprivrednim zadrugama. Dostupno na: <http://www.snv.hr/tjednik-novosti/574/-u-europi-su-gotovo-svi-poljoprivrednici-u-poljoprivrednim-zadrugama/> (pristupljeno 8.9.2014)
2. Avsec F. (2005). Poljoprivredne zadruge u Republici Sloveniji. Sociologija sela, 43 (1): 83-108.
3. Babić, Z., Račić, D. (2012). Zadrugarstvo u Hrvatskoj: trendovi, pokazatelji i perspektiva u europskom kontekstu. Sociologija i prostor Vol.49 No.3 (191). Hrčak – Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/79835> (pristupljeno 9.9.2014)
4. Borzaga C. and Spear R. (2004). Trends and challenges for co-operatives and social enterprises in developed and transition countries. Trento: Fondazione Cariplo. Cooperatives Europe Asbl. (2010). “European Co-operatives Key Statistics 2009”. Brussels: Cooperatives Europe Asbl.
5. Hansmann, H. (1999). Cooperative firms in theory and practice. The Finnish Journal of Business Economics, 4: 387-403.
6. Hrvatska mreža za ruralni razvoj. Dostupno na: <http://www.hmrr.hr/hr/leader/pristup-leader/> (pristupljeno 10.9.2014)
7. Tomičić, L.: Zadrugarstvo kao izlaz iz krize. Dostupno na: <http://www.lupiga.com/vijesti/zadrugarstvo-kao-izlaz-iz-krize-zadruge-u-svijetu-zaradjuju-miljarde-a-u-hrvatskoj-ih-drzava-gusi> (pristupljeno 8.9.2014)
8. Tratnik, M.; Stracenski, M. i Radinović, S. (2005). Zadrugarstvo: čimbenik stabilnosti, kompetitivnosti i konkurentnosti malih poljoprivrednih gospodarstava. Sociologija sela, 43: 195-213.
9. Zbornik radova, 53. IALB dani 1. EUFRAS konferencija. *Mogućnost nove poljoprivredne politike – uloga poljoprivrednog savjetodavstva*. Str. 42. Dostupno na: http://www.savjetodavna.hr/adminmax/images/ialb/plenarna/zbornik_radova_hr.pdf (pristupljeno: 10.9.2014)

7. SAŽETAK

Poljoprivreda i poljoprivredna gospodarstva predstavljaju jedan od ključnih elemenata napretka svake države. U današnjem globaliziranom svijetu poljoprivredna gospodarstva moraju pratiti trendove razvoja kako bi bila uspješna. Kako bi se to ostvarilo poljoprivredna gospodarstva moraju osigurati relevantno znanje te prijenos tog znanja i informacija ne bi li postala konkurentna.

Uzimajući u obzir sve navedeno, cilj je ovog završnog rada objasniti osnovne pojmove kao što su znanje, informacije, poljoprivredna gospodarstva, ali i pružiti više informacija i mogućnosti kada su u pitanju prijenos znanja i informacija, oblici gospodarskog udruživanja, situacija u Hrvatskoj i svijetu.

Ključne riječi: poljoprivreda, znanje, udruživanje

8. SUMMARY

Agriculture and farms are one of the key elements of progress of each country. In today's globalized world, farms must follow the trends of development in order to be successful. In order to achieve that farms must provide relevant knowledge and transfer that knowledge and information in order to become competitive.

Taking all this into consideration, the aim of this final work to explain the basic concepts such as knowledge, information, farms, but also provide more information and options when it comes to the transfer of knowledge and information, forms of economic integration, the situation in Croatia and abroad.

Key words: agriculture, knowledge, pooling

9. POPIS TABLICA

BROJ I NAZIV TABLICE	BROJ STRANICE	IZVOR
Tablica 1. Broj zadruga koje su predale završni račun za 2009. godinu	Str. 22.	Izvor: Hrvatski savez zadruga http://www.zadruga.hr/
Tablica 2. Zadruga u zemljama članicama Europske unije	Str. 26.	Izvor: Cooperatives Europe Asbl (2010.), “European Co-operatives Key Statistics 2009”, dostupno na http://www.coopseurope.coop
Tablica 3. Zadruga u ostalim promatranim zemljama Europe	Str. 27.	Izvor: Cooperatives Europe Asbl (2010.), “European Co-operatives Key Statistics 2009”, dostupno na http://www.coopseurope.coop

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Poljoprivredni fakultet u Osijeku

Završni rad

PRIJENOS ZNANJA I INFORMACIJA KROZ UMREŽAVANJE POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA

KNOWLEDGE AND INFORMATION TRANSFER THROUGH FARMS NETWORKING

Ana Brkić

Sažetak:

Poljoprivreda i poljoprivredna gospodarstva predstavljaju jedan od ključnih elemenata napretka svake države. U današnjem globaliziranom svijetu poljoprivredna gospodarstva moraju pratiti trendove razvoja kako bi bila uspješna. Kako bi se to ostvarilo poljoprivredna gospodarstva moraju osigurati relevantno znanje te prijenos tog znanja i informacija ne bi li postala konkurentna.

Uzimajući u obzir sve navedeno, cilj je ovog završnog rada objasniti osnovne pojmove kao što su znanje, informacije, poljoprivredna gospodarstva, ali i pružiti više informacija i mogućnosti kada su u pitanju prijenos znanja i informacija, oblici gospodarskog udruživanja, situacija u Hrvatskoj i svijetu.

Ključne riječi: poljoprivreda, znanje, udruživanje

Summary:

Agriculture and farms are one of the key elements of progress of each country. In today's globalized world, farms must follow the trends of development in order to be successful. In order to achieve that farms must provide relevant knowledge and transfer that knowledge and information in order to become competitive.

Taking all this into consideration, the aim of this final work to explain the basic concepts such as knowledge, information, farms, but also provide more information and options when it comes to the transfer of knowledge and information, forms of economic integration, the situation in Croatia and abroad.

Key words: agriculture, knowledge, pooling

Datum obrane: